

2. Korpus Polski i wyzwolenie Emilii Romanii **Polski Cmentarz Wojskowy w Bolonii-San Lazzaro di Savena**

Historia **2. Korpusu Polskiego** związana jest ściśle z powstaniem Armii Polskiej w ZSRR pod dowództwem gen. dyw. **Władysława Andersa**. Armia ta została stworzona po agresji Niemiec hitlerowskich na ZSRR i po podpisaniu przez Rząd RP na uchodźstwie w Londynie pod kierownictwem gen. broni Władysława Sikorskiego polsko-sowieckiej umowy wojskowej w sierpniu 1941 r. Armia Polska w ZSRR składała się z polskich obywateli, którzy znaleźli się w sowieckich obozach jenieckich i łagrach sowieckich w wyniku, wzięcia do niewoli, uwięzienia lub deportacji przeprowadzonych przez Stalina po niemiecko-sowieckim podziale Polski we wrześniu 1939 r.

W wyniku niedotrzymywania przez ZSRR warunków umowy rząd polski był zmuszony ewakuować wiosną i latem 1942 r. istniejące już oddziały Armii Polskiej wraz z cywilami do Iranu, Iraku, a następnie Palestyny, znajdującej się wówczas pod zarządem brytyjskim. Po połączeniu m.in. z Samodzielną Brygadą Strzelców Karpackich, walczącą od końca 1941 r. w Afryce Północnej pod dowództwem brytyjskim, doszło w 1942 r. do utworzenia Armii Polskiej na Wschodzie, z której w lipcu 1943 r. wyodrębniono samodzielną jednostkę pod nazwą **2. Korpus Polski**. Utworzenie **2. Korpusu Polskiego** wiązało się z zamiarem sojuszników Polski – Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych skierowania tej jednostki do walk w Europie na front włoski. Takie było również życzenie władz polskich na uchodźstwie, gdyż wydawało się wtedy, że przez Włochy będzie wiodła najkrótsza droga do wyzwolenia Polski.

W chwili wysłania do Włoch na przełomie 1943/1944 r. stan **2. Korpusu** wynosił około 53 tys. żołnierzy i oficerów, na który składały się trzy duże jednostki: 3. Dywizja Strzelców Karpackich (3 DSK), 5. Kresowa Dywizja Piechoty (5 KDP), 2 Brygada Pancerna (2 BPanc.) oraz trzy pułki kawalerii zmotoryzowanej (Pułk Ułanów Karpackich, 12 Pułk Ułanów Podolskich i 15 Pułk Ułanów Poznańskich), 2. Grupa Artylerii i jednostki pomocnicze. Po wylądowaniu w południowych Włoszech na przełomie 1943/1944 r., **2. Korpus Polski** znalazł się w składzie brytyjskiej 8. Armii, która wraz z amerykańską 5. Armią Amerykańską uczestniczył w walkach o wyzwolenie Włoch.

2. Korpus Polski rozpoczął swój szlak bojowy w Italii w lutym 1944 r. walkami nad rzeką Sangro. W maju 1944 r. wziął udział w tzw. czwartej bitwie o Monte Cassino. Po bardzo krwawych walkach zdobył 18 maja 1944 r. kluczową pozycję niemieckich umocnień na tzw. Linii Gustawa, górujący nad okolicą klasztor Monte Cassino, a następnie przełamał pozycje tzw. Linii Hitlera (Piedimonte) przyczyniając się walcnie do otwarcia wojskom sprzymierzonym drogi na Rzym.

Od czerwca 1944 r. **2. Korpus Polski** skierowany został na odcinek adriatycki frontu włoskiego, gdzie wykonywał samodzielne operacje bojowe, które doprowadziły w lipcu do wyzwolenia Loreto i Ankony, a następnie, na przełomie sierpnia i września do przełamania Linii Gotów na tym odcinku frontu. W tym też okresie **2. Korpus Polski** współpracował z Włoskim Korpusem Wyzwolenia (*Corpo Italiano di Liberazione – CIL*). Podporządkowana mu także była aż do zakończenia działań wojennych we Włoszech partyzancka Grupa Maiella.

2. Korpus Polski został wprowadzony do akcji w Apeninie Emiliańskim na początku października 1944 r. celem wsparcia wyparcia jednostek niemieckich, broniących skutecznie dostępu do Bolonii wzdłuż via Emilia. Działania ofensywne na tym odcinku rozpoczęła 5. Wileńska Brygada Piechoty (z 5. KDP) wkraczając 14.10.1944 r. w dolinę rzeki Bidente, wsparta przez 4. Pułk Pancerny (z 2. BPanc.) i 15. Pułk Ułanów Poznańskich. Jednostki polskie zajęły 18.10.1944 r. Santa Sofia, 20.10 Galeata, a następnie Strada San Zeno, Civitella

di Romagna i 22.10 masyw Monte Grosso, co umożliwiło pozostałym oddziałom wejście w dolinę rzeki Rabbi. Do akcji dołączyły, posuwając się po obu stronach tej doliny, 6. Lwowska Brygada Piechoty (z 5 KDP), wsparta przez 4. Pułk Pancernego oraz osłaniającą jej prawe skrzydło 2. Brygadę Strzelców Karpackich (z 3. DSK), wspomagana wzdłuż doliny Bidente przez 15. Pułk Ułanów Poznańskich. W dniach 24-26.10.1944 r. bataliony 6. Lwowskiej Brygady Piechoty (z 5. KDP) zajęły kompleks wzgórz Monte S. Pietro – Monte Mirabello – Monte Colombo, a 27.10.1944 r. jej 18. batalion wkroczył do rodzinnej miejscowości Benito Mussoliniego – Predappio.

Na początku listopada 1944 r. 1. Brygada Strzelców Karpackich (z 3. DSK) wsparta przez 12. Pułk Ułanów Podolskich weszła w dolinę rzeki Montone, zdobywając kolejno M. Chioda, M. Gattone, M. Lechia, Trebbio i M. Casole, a 12. Pułk Ułanów Podolskich miasteczko Dovadola. W dniu 15.11.1944 r. spotkała się w rejonie Castrocaro – Converselle z batalionami 5. Kresowej Dywizji Piechoty, która zakończyła swój szlak bojowy w Apeninie. Jej działania przyczyniły się walcnie do wyzwolenia 9.11.1944 r. przez oddziały brytyjskie stolicy Romanii – Forli. W dniach 19–24.11.1944 r. 2. Brygada Strzelców Karpackich (z 3. DSK) stoczyła zacięty bój na Monte Fortino, zmuszając nieprzyjaciela do wycofania się poza rzekę Lamone. Ostatnim akordem walk 2. Korpusu Polskiego w Apeninie był kolejny manewr okrążający, który pomógł znacząco jednostkom brytyjskim w wyzwoleniu 15.12.1944 r. miasta Faenza. W trakcie tego manewru bataliony 3. DSK zdobyły po ciężkich walkach pasma wzgórz Monte S. Rinaldo – Montecchio (3–6.12.1944 r.), a następnie M. Besdone – Casette (15-16.12). Jednostki polskie oraz walcząca w ich składzie włoska Grupa Maiella doszły do doliny rzeki Senio, na której dowódca brytyjskiej 8. Armii wstrzymał działania ofensywne na okres zimowy.

Podczas zimowej przerwy obie dywizje piechoty 2. Korpusu Polskiego zostały wzmocnione trzecimi brygadami, a siła ogniowa Korpusu (powiększonego do około 60. tys. żołnierzy) wzrosła przez utworzenie dwóch nowych pułków artylerii ciężkiej.

Zadaniem 2. Korpusu Polskiego w pierwszej fazie bitwy o Bolonię wiosną 1945 r. było przełamanie ufortyfikowanej linii obrony nieprzyjaciela w środkowym biegu rzeki Senio przez dwie brygady 3. DSK, wsparte dwoma pułkami pancernymi i brytyjskim szwadronem saperów pancernych. Operacja ta była zsynchronizowana z natarciem na prawym skrzydle nowozelandzkiej 2. Dywizji z brytyjskiego 5. Korpusu. Lewe skrzydło polskich jednostek przełamujących osłaniała zajmująca pozycje po obu stronach Via Emilia tzw. Grupa „RUD” (od nazwiska jej dowódcy gen. bryg. Klemensa Rudnickiego), złożona z dwóch nowych brygad piechoty – 3. Karpackiej i 4. Wołyńskiej oraz polskich i brytyjskich jednostek pancernych i artylerii. Poprzedzone silnym bombardowaniem lotniczym i ostrzałem artyleryjskim natarcie ruszyło wieczorem 9.04.1945 r. Mimo zacieklego oporu doborowej niemieckiej 26. Dywizji Pancerniej, oddziały 3. DSK przełamały linię obrony na ufortyfikowanych wałach rzeki Senio i 12.04.1945 r. uchwyciły przyczółki za rzeką Santerno. Tego samego dnia ruszyła do natarcia wzdłuż Via Emilia Grupa „RUD”. W wyniku zastosowania udanych manewrów okrążających i dobrej współpracy z działającymi na jej lewym skrzydle jednostkami brytyjskiego 10. Korpusu, zwłaszcza włoskiej Grupy Bojowej „Friuli”, 13.04.1945 r. wyzwolono miasto Castel Bolognese, a 14.04. – Imola.

Równocześnie na głównym odcinku bitwy zmęczoną 3. DSK zastąpiły dwie brygady 5. Kresowej Dywizji Piechoty, wzmocnione Pułkiem Ułanów Karpackich i 43. Brygadą Zmotoryzowaną Gurkhów. Do akcji weszła także pościgowa Grupa Pancerna „RAK” (od nazwiska jej dowódcy, gen. bryg. Bronisława Rakowskiego). Po stronie niemieckiej mocno osłabiona w walkach 26. Dywizja Pancerna została zastąpiona doborową 1. Dywizją Spadochronową, a w rejonie Via Emilia walczyła 4. Dywizja Spadochronowa. Stawiały one silny opór polskim oddziałom piechoty i jednostkom pancernym na rzece Sillaro i sąsiednich kanałach. Spektakularnym sukcesem 16. batalionu z 5. KDP było zdobycie 15.04.1945 r.

nieuszkodzonego mostu na Sillaro koło Castel Guelfo, uhonorowane listem gratulacyjnym dowódcy brytyjskiej 8. Armii gen. R. McCreery. Dzień później, działające na lewym skrzydle, jednostki Grupy „RUD” wyzwoliły Castel S. Pietro, a Gurkhowie, po ciężkich walkach ulicznych, zdobyli położone na prawym skrzydle naszego odcinka miasto Medicina. W centralnej części odcinka 2. Korpusu bataliony 5. KDP i nowopowstały 2. Batalion Komandosów, wsparte czołgami pułków pancernych, dotarły do linii rzeki Gaiana, gdzie napotkały zdecydowany opór niemieckich spadochroniarzy. Nad tą niewielką rzeką rozegrała się w dniach 18 i 19 kwietnia 1945 r. niezwykle zacięta bitwa, podczas której obie walczące strony poniosły dotkliwe straty. Polskie zwycięstwo w tym boju zdecydowało ostatecznie o decyzji niemieckiego dowództwa opuszczenia Bolonii.

Podczas gdy jednostki Grupy „RAK” i bataliony obu polskich dywizji wraz z oddziałami brytyjskimi wykonywały manewr okrążający Bolonię, posuwająca się wzdłuż Via Emilia 3. Brygada Strzelców Karpackich przekroczyła rzekę Quaderno, a jej 9. batalion, po stoczeniu potyczki nad rzeką Idice, wkroczył 21 kwietnia 1945 r., jako pierwszy oddział aliancki, o godz. 6 rano do centrum Bolonii, dwie godziny przed przybyciem tam oddziałów amerykańskich i włoskich. Ludność stolicy Emilii-Romanii radośnie świętowała wyzwolenie miasta, a na najwyższej wieży Torre degli Asinelli i na ratuszu zawieszono spontanicznie biało-czerwone flagi, do których dodano niebawem sztandary amerykańskich i brytyjskich sojuszników. Wyrazem uznania dla zasług 2. Korpusu Polskiego w walkach o wyzwolenie Emilii-Romanii i Bolonii było nadanie 9. batalionowi z 3. Brygady Strzelców Karpackich miano „bolońskiego”, wręczenie 17 polskim dowódcom, w tym gen. dyw. W. Andersowi, honorowego obywatelstwa miasta oraz uhonorowanie przez Radę Miasta 215 polskich żołnierzy medalem pamiątkowym z napisem: *Ai liberatori che primi entrarono in Bologna 21 Aprile 1945 – per benemerenza* (Oswobodzicielom, którzy pierwsi weszli do Bolonii 21 kwietnia 1945 r. – w dowód zasług).

Wyzwoleniem Bolonii zakończył się czternastomiesięczny szlak bojowy 2. Korpusu Polskiego podczas kampanii włoskiej 1944-1945. W walkach o wyzwolenie Włoch zginęło lub zmarło z ran i innych przyczyn prawie 4000 żołnierzy polskich.

Na Polskim Cmentarzu Wojennym w Bolonii-San Lazzaro di Savena, największym spośród czterech znajdujących się na ziemi włoskiej, spoczywa 1432 żołnierzy 2. Korpusu Polskiego poległych w walkach na Linii Gotów, w Apeninie Emiliańskim i w bitwie o Bolonię (w tym 18 nieznanymi z nazwiska). Wśród nich znajduje się także 14 zmarłych w latach 1947-1957.

Cmentarz powstał z inicjatywy dowódcy 2. Korpusu Polskiego gen. dyw. W. Andersa. Wybudowany został w okresie od 1.7.1946 r. do 15.12.1946 r. przez żołnierzy 10. Batalionu Saperów 2. Korpusu Polskiego przy pomocy włoskich specjalistów – kamieniarzy. Projekt wykonał ppor. inż. arch. Z. Majerski. Poświęcenia cmentarza dokonali dnia 12.10.1946 r. duszpasterze wszystkich wyznań, z Biskupem Polowym Polskich Sił Zbrojnych Józefem Gawliną na czele w obecności gen. dyw. W. Andersa. W latach 1962-65 cmentarz został odnowiony dzięki staraniom gen. W. Andersa i kpt. Jana Jaworskiego z Turynu, a w latach 1969-1972 dzięki Stowarzyszeniu Kombatantów Polskich w Kanadzie. Obecnie opiekę nad cmentarzem sprawuje włoski Komisariat Generalny Pamięci Poległych na Wojnie (*Commissariato Generale per le Onoranze ai Caduti in Guerra*).